

**MAKING THE NEW ROMANIAN. AN OUTLINE OF THE NATIONALIST AND THE
LEGIONARY PROGRAMS OF POLITICAL ANTHROPOGENESIS**

Mihai Stelian Rusu, Postdoc Researcher, "Babeş-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: *This paper explores the utopian idea of creating the "New Man" and the programs of political anthropogenesis that were carried out in order to renovate human nature in accordance to some ideologically ratified models of human perfection. After analyzing the genealogical record of the idea of creating the "New Man" in Western political thought, the paper sets out to crack open the logic of these political programs of "anthropological demiurgy" by examining them in terms of their ultimate goal (creating the New Man), their hardcore ideological belief (the idea of the malleability of human nature), their agents of change (who are the makers of the New Man?), their objects (who are the "Old Men" that need to be anthropologically reformed), their means of transformation (mandatory public education and physical work), and their site of action (the school and the factory seen as the crucibles of human transformation). Against this general theoretical background, the paper moves on to analyze the Romanian programs of political anthropogenesis aiming to create the "New Romanian." Using a discourse analysis approach, the paper examines diverse writings published during the late 19th century to the end of the interwar period, detailing the utopian profile and human qualities of the New Romanian as it was rendered by its anthropological demiurges.*

Keywords: *new man utopia, anthropogenesis, western politics, Romanian anthropogenesis.*

Visul politic plăsmuit din ideea utopică a creării „omului nou” a bântuit, monomanic, imaginarul ideologic al modernității, ajunsă sub vraja fascinației exercitate de concepția plasticității remodelatoare a naturii umane. Descoperirea iluministă a caracterului maleabil al umanității a fost cea care a aprins imaginația vizionară a filosofilor care visau la renovarea spiritului uman, făcând posibilă scornirea planurilor de demiurgie antropologică a căror realizare a înstăpânit regimurile totalitare ale secolului al XX-lea. Această năzuință demiurgică, de re-plămădire a umanității după un tipar uman ratificat ideologic, odată implementată pe scară largă ca program de inginerie antropologică, a transformat cel mai adesea visul ideologic al unei utopii societale într-un coșmar antropologic derulat într-o distopie politică. Alternanța onirică presupusă de metamorfoza visului utopic în coșmar distopic nu a cruțat timpul-spațiu românesc ca decor cronotopic al desfășurării sale. Lucrarea de față își asumă sarcina de a pătrunde în logica programelor demiurgice de „antropogenie politică” desfășurate în spațiul românesc în strădania de creare a „noului român”.

Metodologia programelor de demiurgie politică

Vom argumenta că programele de demiurgie politică puse în acțiune pentru a renova natura umană dispun de o *metodologie* specifică, pe care ne propunem să o analizăm descompunând-o în elementele sale constitutive. Șase sunt componentele care, interconectate, dau angrenajul metodologic al programelor de demiurgie politică: a) *scopul ultim* urmărit de teleologia antropologică a creării „omului nou”; b) *doctrina antropologică* a „behaviorismului ambiental”, cu ale sale premise îngemănate: i) premisa primară a maleabilității naturii umane, cuplată cu ii) premisa secundă a posibilității de renovare a naturii umane prin modificarea și manipularea sistematică a mediului sociocultural și economic (Cheng, 2009, p. 9); c) *subiecții*

sau *agenții schimbării*, anume persoanele încredințate cu misiunea de transformare a naturii umane în acord cu modelul statuat ideologic al „omului nou”; d) *obiectele programelor transformatoare*, anume persoanele definite ca „oamenii vechi” asupra cărora trebuie exercitate măsurile de renovare antropologică; e) *mijloacele transformatorii*, anume modalitățile prin intermediul cărora agenții încredințați cu misiuni renovatoare acționează asupra obiectelor desemnate ca receptorii politicilor de demiurgie antropologică; f) *locus-ul acțiunii*, în speță, spațiile sociale care aveau să ofere decorul instituțional al acestor procese transformatorii. Trei au fost siturile în care s-a experimentat proiectul antropologic de crearea a omului nou: i) mai întâi, *școala* a fost văzută ca laboratorul antropologic, creuzetul social în retorta căruia se putea galvaniza noua formulă a naturii umane după rețeta(rul) statuat(ă) de ideologia promovată statal; ii) mai apoi, *armata*, ca școală a maturității și bărbăției; iii) în fine, *tabăra de muncă* (în ideologiile de extremă dreapta) sau *fabrica* (în ideologiile de extremă stânga), înțelese ca locuri ale propășirii fizice. Deși idealul intercalării celor trei instituții de socializare (școala, armata și tabăra de muncă sau fabrica) pentru a forma un unic și integrat angrenaj formativ al tipului uman dorit ghidează politicile antropologice ale tuturor societăților moderne, doar regimurile totalitare au reușit performanța de a înregimenta în instituțiile sale întreaga generație tânără pe care să o treacă, în mod repetat, prin instituții succesive de socializare. Așezate ca stații de perfecționare umană dispuse în cascadă de-a lungul biografiei individului, școala, armata și tabăra de muncă ori fabrica erau menită să îl aproprie, asimptotic, pe individul care staționa în ele în cursul vieții sale de idealul de desăvârșire umană decretat ideologic.

Plămădirea „Românului Național” prin pedagogia neamului

Prefigurări ale primului program de demiurgie politică derulat de autoritățile statale românești aveau să se lase întrevăzute începând cu ultimul pătrar al secolului al XIX-lea, când, sub auspiciile politice ale unificării principatelor dunărene în Principatul România, ideologii statului național integral au insistat asupra necesității imperioase de îndârjire a conștiinței de sine românești ca mijloc de fortificare a fragedei statalități românești. Programul de plămădire a „Românului Național” nu poate fi înțeles decât ca parte integrantă a *procesul de naționalizare populară* demarat de intelighenția naționalistă românească, pe agenda căreia trona idealul de a insufla spiritul naționalist cât mai adânc în profunzimea corpului social. Realizarea acestuia este indisociabil legată de proiectul de instituire a unui sistem de învățământ primar public, universal și gratuit – materializat formal prin legea instrucțiunii publice din 1864 – care să servească drept mijloc de creare educațională a Românului Național.

Principatul unit România s-a confruntat cu aceleași probleme pe care le-au întâmpinat toate celelalte state naționale construite politico-instituțional pe valul naționalismului care a măturat, în cele din urmă, sistemul statelor imperiale stabilit în urma Congresului de la Viena (1815). La fel cum, cu ocazia primei ședințe parlamentare a recent unificatului regat italian din martie 1861, Massimo d’Azeglio ar fi declarat „Am făcut Italia. Acum este timpul să facem italieni”, în aceeași perioadă, România fiind făcută, era cazul ca autoritățile statale să facă acum români. Forma (statalitatea națională) trebuia să își creeze conținutul (identitatea și conștiința națională). În ciuda conștiinței de neam care îi unea pe moldoveni și pe valahi în

cadrele aceleiași românități etnice, identitățile regionale – cristalizate în secolele de tradiții politice divergente pe suporturi teritoriale-istorice diferite – încă mai persistau în dedesubtul categoriei suprapuse a românității identitare. Imperativul acelor vremuri era urgentarea procedurilor de convertire identitară a țăranilor moldoveni și munteni în români naționali. Procesul de naționalizare presupune, înainte de toate, dizolvarea solidarităților locale (regionalism) și a identităților confesionale (ortodoxism) în unica solidaritate națională a românismului. Națiunea trebuia să devină nu doar „comunitatea terminală” a românului, dincolo de care umanitatea era o simplă abstracție, o noțiune vapoasă care nu poate reclama din partea individului niciun fel de solidaritate, ci și comunitatea supremă de apartenență, având prioritate în fața altor forme de solidaritate (familială, locală, profesională, confesională etc.). Or această masivă operațiune de naționalizare a poporului nu se putea derula în afara construirii unui aparat instituțional statal care să acționeze ca un *dispozitiv de reciclare identitară*. Prin intermediul acestuia, statul-națiune trebuia să transforme țăranii ortodocși cu loialități regionale (Moldova, respectiv Țara Românească) în români naționali. Procesul de naționalizare derulat în societatea românească s-a desfășurat de-a lungul unor linii nu foarte diferite de cele urmate de Cea de-a Treia Republică Franceză de până la Primul război mondial (1870-1914), când autoritățile republicane au lansat masivul program de reconversie identitară descris de către E. Weber (1976) prin sintagma care dă și titlul celebrei sale cărți, *Peasants into Frenchmen*. Două sunt instituțiile centrale ale acestui aparat statal însărcinate cu funcția de convertire identitară: școala și armata. În aceste școli ale românismului, primind mai întâi pedagogia națională și mai apoi educația ostășească, individul era trecut prin stații consecutive de naționalizare al cărui produs finit era subiectul național. În termeni hidraulici, curgerea vieții individului trecea prin *ecluze succesive de naționalizare*, la capătul cărora, biografia personală a individului era contopită în marea biografie colectivă a neamului. Prin școală și armată, statul-națiune urmărea idealul de instituire a individului ca „*homo nationalis* din leagăn până în mormânt” (Balibar, 1991, p. 93).

Scopul final consta, așadar, în facerea omului național, în convertirea țăranului ortodox în românul patriot. Duhul național trebuia insuflat cumva în fondul spiritual al conștiinței ortodoxe. *Doctrina antropologică* a „behaviorismului ambiental” ce susținea posibilitatea acestei prefaceri identitare a fost facilitată de „descoperirea teoriei socializării” pe care a făcut-o gândirea occidentală a secolului al XVIII-lea (Ramirez și Boli, 1987, p. 10). Ideea forță a acestei teorii a socializării, ajunsă una din dogmele centrale ale sociologiei, rezidă în metafora plasticității naturii umane. În special copiii, cu a lor frăgezime caracterială, pot fi remodelați prin educație. Astfel, *obiectele* umane asupra cărora s-a aplicat tehnicile de naționalizare prin socializare patriotică au fost copiii de țărani. La faptul că pruncii de țărani au constituit populația țintă pentru exercitarea programului de demiurgie antropologică a contribuit decisiv și rațiuni obiective de ordin demografic. România sfârșitului de secol al XIX-lea era o țară covârșitor rurală, aproape nouă din zece cetățeni ai regatului locuind la sat. Procesul modernizării în care a fost angrenată societatea românească, în special după deschiderea ecluzelor comerțului pe Dunăre în urma Tratatului de la Adrianopol (1829), nu a schimbat semnificativ compoziția fundamental țărănească a țesutului social. Efectele unui secol de modernizare pe planul urbanizării s-au situat sub pragul de 10 procente. În 1912, de exemplu, populația rurală alcătuia încă 83 de procente din totalul populației Vechiului Regat.

Pe fondul acestor condiții demografice, la care trebuie adăugați numaidecât și factorii ideologici prezenți sub forma ideologiilor de *fin de siècle* care idealizau viața țărănească ca fiind modul românesc de existență prin excelență (poporanism, sămănătorism etc.), nu sunt greu de înțeles rațiunile pentru care pruncii de țărani erau vizați de politicile antropologice urmărite de autoritățile române. *Mijloacele transformatorii* instrumentate în vederea prefacerii românului național au fost, după cum am amintit deja, pedagogia națională și educația militară. *Subiecții schimbării*, agenții naționalizării și educatorii noului român național, au fost învățătorii rurali, însărcinați cu rolul sacerdotal de apostoli ai românismului. În fine, *spațiile acțiunii metamorfotice* au fost școala și armata, văzute drept cazanele de fierbere în care, din țaranul moldav sau valah avea să iasă românul național.

În aceste condiții social politice, demografice și ideologice nu trebuie să ne mire speranța mesianică investită în învățământul rural de către intelighenția românească a sfârșitului de secol XIX. Românismul își găsea salvarea în școala sătească, imaginată drept laboratorul antropologic în care, sub efectul catalitic al educației patriotice, sinele național avea să se înfiripe. În tratatul său de *Pedagogi'a* (1870), Simion Bărnuțiu a statuat la baza învățământului național principiul călăuzitor al *amorului pentru patrie* (§135, pp. 176-183). Modelul de educație națională pentru care Bărnuțiu pledează pasionant trebuie să pulseze de iubirea necondiționată pentru patrie. Aceasta poate fi instilată în sufletul copiilor prin educație patriotică axată pe cunoașterea istorică. Iar întrucât geniul românesc se relevă în istorie în special în „faptele cele eroice ale Românilor”, cărturarul postulează necesitatea cunoașterii istoriei prin „biografiile Românilor și ale Românelor mari” (Bărnuțiu, 1870, p. 180). Doar printr-o astfel de istorie, centrată pe Marii Români și pe marile lor fapte de arme, „educatoriulu român va deșteptă [...] *spiritulu celu eroicu* alu stramosiloru, carii 'si apretiau tier'a, limb'a si libertatea mai multu decat viet'i'a, că nu e nimic'a mai nobile decatu a muri pentru patria” (ibidem, p. 183). Educația patriotică, în concepția lui Bărnuțiu, este imperativ să prăsească *spiritul sacrificial* în conștiința copiilor, devotamentul lor pentru patrie și venerația lor pioasă pentru pământul natal (ibidem, p. 180). Pedagogia românismului presupune necesarmente și educația militară a tineretului: „educatiunea are se cresca in fiecare alumnu seau invetiaceleu si unu *aperatoriu* alu *patriei* pentru tempu de nevoia” (ibidem, p. 182), dispuși, fără să fie cuprinși de tremurul ezitării ori tracul nehotărârii, să-și verse sângele în numele spiritului național după modelul eroicilor lor străbuni.

Paradigma bărnuteiană a patriotismului sacrificial, cu a sa finalitate antropologică constând în plămădirea Românului național, a fost transpusă în sistemul educațional de oameni precum George Radu Melidon și Ștef. C. Michailescu. Primul, scriind *Manualul învățetorului* (1874) în calitate sa de director al Școlii normale de învățători din București, conferă educației sătești un aspect misionaristic. Învățătorii rurali trebuie să devină apostolii românismului, să propăvăduiască ideile naționaliste în universul socio-cultural al satului românesc dominat de etosul religios. A venit însă timpul, argumentează Melidon, pentru completarea moralei creștine cu etica națională. Școala, ca incubator al naționalismului, trebuie să devină „întocmai ca o adoua biserică” (Melidon, 1874, p. VIII). Iar școlile normale, cele menite să formeze viitorii învățători, au rostul de a fi „pepiniere profesoriale” de „sacerdoți culturali” (Michailescu, 1888, pp. 158, 157). Ei vor fi cei care vor „aprinde lumina în lanternă” și vor împrăștiia cuvântul noii evanghelii naționale. Religia singură nu mai poate

face față cerințelor timpului. Doar cunoașterea istoriei naționale „descéptă pe om și la datoriile ce are către pământul în care s’au născut, și în care reposéză ósele moșilor, stremoșilor seí, precum și către semení seí frați de limbă cu concursul căroră póte mosceni, în mai bună înțelegere, pământul pe care se hrănesce el însuși cu familia sa, și pe care este prin urmare dator al spori și al înflori prin munca sa și a-l apăra cu sacrificiul vieței séle” (Melidon, 1874, p. 79).

Această „teoria patriotică” a sarcinii educaționale a istoriei îi pare solid îndrituită și lui Michailescu. Autor al unor *Incercari critice asupra învățământului nostru primar*, inspectorul general conștientizează riscul comportat de „făurirea de eroi” și de stoarcerea unor concluzii autoflatante din materialul istoric, considerând, pe bună dreptate, că „o procopsélă de aluatul acesta” are urmări păguboase în măsura în care s-ar întemeia dinadins pe neadevăr (Michailescu, 1888, p. 77). Pe de altă parte, tributar unui *Realpolitik* educațional și luând cunoștință de egoismul național tot mai accentuat al țărilor vecine, Michailescu insistă asupra rostului patriotic al instrucției istorice: „nimeni nu póte nega că istoria patriei [...] trebuie să serve institutorului inteligent ca mijloc de stimulat al simțirilor mărețe, [...] ca hrană de întărire a iubirii de țară, mai presus de orí-ce” (ibidem, pp. 77-78). Nu fără temei circumstanțial, inspectorul denunță vitriolant propunerile de a dirija educația istorică pe făgașul umanitarismului ca „utopii fanteziste eterate” care, în pofida idealismului lor naiv, constituie în fapt un atentat împotriva simțământului național (p. 78). În condițiile în care țările vecine, rivale geopolitice ale încă plăpândului stat național românesc, investeau masiv în promovarea egoismului național, educația umanitaristă ar fi soră cu sinuciderea statală. Nu aceasta este calea de urmat. Pe bună dreptate, Michailescu rezonează pe aceeași lungime de undă a ideilor căroră le va da glas, câteva decenii mai târziu, E. Durkheim: „La ce ar folosi să concepem o educație ce ar fi mortală pentru societatea ce ar pune-o în practică?” (Durkheim, 1980, p. 35) [1911]. Mult mai oportun este exemplul învățământului german, care îl „arméză pe scolar nu numai pentru lupta vieții, ci și pentru răsboiul istoric dintre națiuni și dintre rase” (Michailescu, 1888, p. 79), inculcându-i în același timp o conștiință mistică în privința destinului istoric al Germaniei și în „menirea providențială a rasei” (p. 80). Aceasta este formula germană a militantismului și *militarismului* patriotic după care trebuie modelată educația națională românească. Nu doar pedagogii români, ci întreg continentul european privea, terifiat și admirativ deopotrivă, la formidabilul succes al mecanismului de înregimentare a educației în slujba statului pus în mișcare de germani. După înfrângerea catastrofală în fața Prusiei din 1870 care a dus la prăbușirea celui de-al Doilea Imperiu, convingerea francezilor și nu numai era că „învățătorul prusac este cel care a câștigat războiul [franco-prusac]” (Reisner, 1922, p. 82). Educația învănat patriotică își dovedea astfel, pe câmpul de bătălie, utilitatea națională. „Scóla nu este un amfiteatru de esperiențe *in anima vili*”, avertizează inspectorul. Și cum să fie pruncii creaturi lipsite de valoare pe care să se poate experimenta pedagogic la voie? Dimpotrivă, miza pedagogică pusă în joc în școală este însăși viitorul neamului, propășirea lui politică ori damnarea sa istorică. Tocmai din aceste rațiuni, școala trebuie să fie „un atelier de înălțare sufletescă prin mijlóce sigure și probate deja” (Michailescu, 1888, p. 14). Și ce poate fi mai sigur decât metoda prusacă de instrucțiune în scopuri naționaliste care a rezistat testului suprem al războiului din care s-a zămislit mărețul Reich German?

Formula educațională de plămădire a Românilor Naționali, înzestrată cu spirit eroic și patriotism sacrificial, era deja consolidată la finele secolului al XIX-lea. Precipitățile politice aduse de secolul al XX-lea, finalizate cu izbucnirea Marelui Război, vor cere o radicalizare a modelului antropologic după care a fost modelat noul român. Vom urmări cum, sub înrăurirea ideologiilor de extremă dreapta ce au cuprins interbelicul românesc, pedagogia neamului elaborată în secolul al XIX-lea a fost înlocuită cu o pedagogie martirică propulsată de ideologia legionară a sacrificiului eroic.

Zămislirea „Românul Eroic” prin pedagogia martirică

Românul Național plămădit educațional prin pedagogia neamului în decursul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea și-a îndeplinit misiunea istorică pentru care a fost zămislit. Mai întâi, în Războiul de Independență Națională din 1877-1878, când sacrificiile sale au fost răsplătite politic prin consacrarea statalității române ca principat – ulterior, din 1881, regat – independent, ca mai apoi să își dea proba supremă a utilității sale politice în Marele Război al Întregirii Naționale încheiat în 1918 cu unificarea teritoriilor românești în România Mare. Cu greu pot fi imaginate sacrificiile de sânge făcute de români (ca și de alte popoare) în numele unor aspirații politice (independență, auto-determinare, unitate) în lipsa doctrinei naționaliste și a succesului programului ideologic de plămădire a Românilor Naționali. Perioada interbelică, deschisă de sfârșitul Primului Război Mondial și de realizarea României Mari, avea să aducă propriile sale provocări politice și să producă propriile sale convulsii interne. În special caleidoscopul etnic al României Mari (care, alături de teritoriile anexate care i-au dublat suprafața, a încorporat și masive concentrații populaționale de origine etnică non-românească – maghiari, sași, secui, evrei, romi etc.), politicianismul înrădăcinat în cultura politică autohtonă, problemele economice moștenite în urma Marelui Război care aveau să fie adâncite odată cu apariția crizei economice la sfârșitul anilor 20, precum și amenințarea bolșevică la adresa integrității naționale au condus la crearea de tensiuni interne. Modelul „Românului Național” se cerea actualizat în acord, pe de o parte, cu noile condiții domestice, pe de altă parte, cu duhul european al vremii. Astfel, arhetipul „Românului Național” a suferit o radicalizare corespunzătoare spiritului dominant al anilor treizeci, care a elaborat, pentru prima oară pe tărâmul cultural românesc, ideea explicită a *omului nou*. Traficată intens în mediile intelectuale europene, ideea omului nou a fost importată în spațiul românesc de discursul legionar, care și-a întemeiat întreaga viziune ideologică pe necesitatea imperioasă a creării omului nou ca mijloc de revitalizare spirituală a românității.

Înființată în 1927 de Corneliu Zelea Codreanu ca organizație paramilitară de extremă dreapta, Legiunea Arhanghelul Mihail s-a afirmat în interbelicul românesc ca cea mai efervescentă răbufnire a spiritului naționalist, ajungând în 1940 să instituie chiar Statul Național-Legionar alături de aliatul lor vremelnic, generalul Ion Antonescu. Matricea ideologică a legiunii, întrepătrunsă de un misticism ortodoxist, era alcătuită dintr-o serie de anti-poziții: anticomunism, antisemitism, antimasonism, antipoliticianism etc. Luările de poziție virulent anti-iudaice (filiația cuzistă a legiunii), campaniile violente instrumentate împotriva comunistilor, terorismul politic lăsat cu multiple asasinări – acestea sunt elementele prin care s-a impus Legiunea în arena sociopolitică a României interbelice. Totuși, Horia

Sima – cel care a preluat șefia Legiunii după moartea lui Codreanu și devenit codificatorul doctrinar al ideologiei legionare după înfrângerea rebeliunii legionare din 1941 în urma căreia a luat calea exilului – argumentează că toată înșiruirea de anti- (anticomunism, antiudaism, antipoliticianism etc.) prin care mișcarea s-a definit pe cale apofatică, „nu sunt decât accidente în dezvoltarea ideologică a Legiunii. Dispărând cauzele care le-au provocat, vor dispărea și atitudinile mai sus amintite, ca efecte ale lor” (Sima, 2005, p. I). Doar debarasând sistemul de credințe legionar de aceste calități accidentale putem ajunge la „fondul inalterabil de idei, insensibil la schimbările istorice” care dă substanța perenă a gândirii legionare. Miezul dogmatic al doctrinei legionare rezidă în „ideea fundamentală [...] a creării unui om nou în mijlocul colectivității românești, care să constituie punctul de plecare al unei mari transformări spirituale în viața neamului nostru” (Sima, 1949, p. 8).

Gândirea legionară, după ce a trasat în tușe groase liniile de forță ale profilului omului nou, s-a văzut forțată de împrejurări să îl lase nefinisat, fără să îi mai adauge alte detalii de nuanță. Motivul pentru care idealul de om nou a fost abandonat în stadiu de crochiu intră în categoria evenimentelor de forță majoră. C. Zelea Codreanu a fost executat în timpul detenției în 1938, nemaipucând să scrie volumul al II-lea al cărții *Pentru Legionari* (1936), în care promitea să detalieze anatomia morală și caracterială a noului om legionar. În volumul întâi, singurul care a văzut lumina tiparului, Codreanu relatează dubla biografie, cea personală, indisociabil legată de nașterea laborioasă și evoluția tumultuoasă a mișcării pe care a căpitănit-o. Asasinarea i-a zădărnicit planurile pentru scrierea celui de-al doilea tom, văduvind-ne astfel de un portret în acvaforte al omului nou elaborat de însuși liderul mișcării. Ion Moța și Vasile Marin, cei care puteau să contribuie prin scrierile lor la perfectarea profilului noului om legionar, au murit și ei încă din 1937 pe frontul spaniol. Al doilea motiv de forță majoră, adițional dispariției liderilor legionari, care explică de ce gândirea legionară nu a reușit să definitiveze modelul omului nou, ține de disoluția mișcării ca urmare a secvenței de evenimente ce s-a sfârșit prin înfrângerea de către armata română aflată sub comanda lui Ion Antonescu a rebeliunii legionare din ianuarie 1941. În lipsa unui astfel de portret definitiv, trei sunt sursele pe care le putem exploata în vederea reconstrucției idealului antropologic al omului nou legionar: i) detaliile fragmentate împrăștiate în scrierile liderilor legionari, în special în primul volum din *Pentru Legionari* (1936) și în *Cărticica șefului de cuib* (1937) ale lui Codreanu, colecția de articole de gazetărie ale lui I. Moța reunite în *Cranii de lemn* (1936) – tradusă în italiană cu titlul *L'uomo nuovo*, iar în spaniolă cu *El hombre nuevo* – și *Crez de generație* (1977) [1937] al lui M. Vasile; ii) profilul conturat de H. Sima în broșura *Omul nou. Elemente de doctrină legionară* (1949), ce avea să fie nucleul dur în jurul căruia va crește volumul de dimensiuni mai respectabile în care a precizat *Doctrina Legionară* (2005). Neajunsul acestor surse constă în aceea că textele lui Sima au fost scrise și publicate după exhaustarea politică a mișcării legionare – broșura din lagărul Sachsenhausen, cartea din exilul spaniol; iii) lipsurile date de caracterul fragmentar al scrierilor fondatorilor mișcării despre portretul omului nou legionar pot fi compensate prin recursul la cea de-a treia sursă ce ne stă la dispoziție: *exemplul viu* al celor mai exponenți membri ai Gărzii de Fier. Codreanu, Moța și Marin, prin viețile (și morțile) pe care și le-au dăruit întru totul cauzei legionare, pot fi considerați întrupările umane cele mai apropiate idealului legionar al omului nou. Combinând elemente prelevate din cele trei surse de date, putem reconstrui un portret compozit al omului

nou legionar, dar care, în ciuda surselor sale eterogene, să degaje trăsăturile dominante ale fizionomiei caracteriale ale noului om năzuit de mișcarea legionară.

Ideea de om nou, în formula sa explicită, își face apariția pe scena gândirii politice românești în scrierile liderilor mișcării legionare. Ea apare legată indisolubil de ideea României noi, o Românie renăscută în urma unei purificatoare revoluții spirituale. Aspirațiile antropologico-societale ale legionarismului ipostaziate în omul nou viețuind într-o nouă Românie exprimă în esență pură mitul fascist al palingenezei (Griffin, 1991). Din acest unghi analitic, legionarismul se califică drept „ultranaționalism palingenetic”, țelul său final constând în răsturnarea tablei de valori societale care să ducă la inaugurarea unei noi epoci în viața colectivă a poporului român. În ideologia legionară ai cărui „arhitecți spontani” au fost C. Zelea Codreanu și I. Moța, iar sistematizatorul doctrinar H. Sima, crearea omului nou are o dublă menire: este atât *scop antropologic* (renovarea naturii corupte a omului vechi în noul om moral, legionarul faptei eroice) cât și *mijloc palingenetic* (ca modalitate de înfăptuire a unei revoluții spirituale colective care să răscolească străfundurile sufletul românesc și prin aceasta să îl purifice de stratul de zgură care îi sufocă manifestarea plenară). Transformarea lăuntrică a omului legionar este premisa antropologică a transfigurării spirituale a întregii românități. Reînvierea sufletească a omului legionar întru neamul său și Hristos prefigurează și precipitează marele act de renaștere națională. Revoluția antropologică, săvârșită simultan în sufletele românilor astfel încât să înfăptuiască o masă critică de oameni noi mărturisiți în crezul legionar, va putea declanșa apoi „palingeneza” națională. Tămăduit spiritual de racile trecutului, omul renăscut în religia legionară a neamului va fi izvor de mântuire pentru întreg neamul românesc. Biruința „omului nou” asupra „omului vechi” echivalează astfel nu doar cu triumful spiritului asupra materiei, ci anunță și mântuirea neamului românesc de corupția materialismului și a interesului egoistic.

Figura omului legionar, cioplită cu barda lui Codreanu după chipul și asemănarea sa, se definea printr-o sumă de însușiri care îi dădeau o înaltă ținută morală. Român dintr-o bucată (preferabil fiu de țăran), om al faptei, drept, credincios, muncitor și viteaz, calitatea definitorie a legionarului fiind însă dragostea creștină. „Principiul dragostei” statuează etica mișcării legionare, în așa măsură, încât „acolo unde nu este dragoste, nu este viață legionară”, enunță Codreanu (1936, pp. 300-301), evocând versetele pauline în care e scris imnul pe care apostolul îl închină dragostei (I Corinteni, 13:1-13). Însă nu mai e vorba despre iubirea creștină necondiționată a aproapelui atât de manifestă în atitudinea dezarmantă în fața dușmanului („cui te lovește peste obrazul drept, întoarce-i și pe celălalt”, Matei, 5:39). Legionarismul convertește dragostea universală propăvăduită de creștinism în iubirea particulară a neamului și a *aproapelui național*. Or această conversie a universalului uman în particularul național lasă ușa întredeschisă – pe care legionarii nu s-au sfiit să o forțeze – pentru exclusivism etnic și, corolarul său sentimental, ura alterității non-naționale. Simultan, dezarmarea autentic creștină în fața dușmanului („Iubiți pe vrăjmașii voștri”, Matei, 5:5) este substituită cu dorința de revanșă istorică și de dreptate lumească, *hic et nunc*. Or toate acestea fac ca iertarea – un alt element chintesental al atitudinii christice față de lume și oameni – să fie înlocuită cu spiritul punitiv și voința de răzbumare. Adresându-se camarazilor săi, Codreanu propăvăduia filosofia revanșei: atunci când va veni momentul în care pe dușmanii

voștri „îi veți vedea căzând în genunchi la picioarele voastre, [...] *Să nu-i iertați*” (1936, p. 280, subl.n.).

În pofida acestei doctrine revanșardiste, legionarismul nu contenea să clameze că „Omul nou mărturisit de Legiune este «omul creștin» actualizat în cadrul istoriei românești” (Sima, 1949, p. 10). Însă este vorba despre un creștinism injectat cu testosteron, un mutant ideologic în care iubirea creștină și mistica ortodoxă erau întrepătrunse de un vitalism nietzschean. Rezultatul este un contradictoriu dar exploziv „creștinism nietzschean”, un creștinism transfigurat într-un mesianism național cu accese belice, a cărui unică măsură este nu iubirea christică, ci jertfa martirică întru neam. „Jertfa este măsura creștinătății noastre”, avea să mărturisească I. Moța (1936, p. 245). În fapt, calitatea supremă a noului om legionar, care subjugă toate celelalte însușiri ale sale, nu este dragostea creștină, ci *eroismul martiric*. Jertfa eroică întru propășirea neamului – aceasta este marca definitorie a omului legionar. Martirajul este tocmai testul de foc care, odată depășit, face posibilă renașterea eroică a românului și, prin această revoluție antropologică, generează palingeneza României noi. „Noi am adus DUHUL MARILOR RUPTURI DE LUMEA VECHĂ înfrățită cu străinul dușman. Noi am adus pornirea eroică, IN SPIRIT DE TOTALĂ JERTFĂ PERSONALĂ, contra acestei lumi vechi și înstrăinate” (Moța, 1936, p. 151, majuscule în original). Iar pentru ruperea ireversibilă de lumea veche, legionarii au descoperit „cea mai formidabilă dinamită, cel mai rezistent instrument de luptă, mai puternic decât tancurile și mitralierele: *este propria noastră cenușă*” (Moța, 1936, p. 212). „*Spiritul de jertfă este esențialul!*”, va exclama I. Moța (ibidem), reușind să capteze în năvodul acestor cuvinte miezul doctrinei legionare a eroismului martiric. Crezul fanatic în forța creatoare și puterea mântuitoare a jertfei, ce nu era nici pe departe un simplu joc retoric de cuvinte, i-a împins pe Moța și Marin să primească „botezul morții”, mistuindu-și propriile vieți în flacăra propriilor lor convingeri.

Spiritul martiric este firul roșu ce trebuie să străbată de la un capăt la altul biografia omului legionar. Scrierile legionare sunt împânzite cu injuncțiuni la jertire. Una din cele zece porunci instituite de Codreanu îl soma pe cel ce se mărturisea în credința legionară la abnegație totală, la o mortificare completă a sinelui: „Sacrifică tot, calcă-te pe tine în picioare cu toate poftetele și cu tot egoismul din tine” pentru a-ți putea contopi ființa în unitatea legionară (Codreanu, 1937, p. 119). Jurământul Legionarilor, închinat memoriei lui Moța și Marin, prevedea ca cel care pășea formal în rândurile organizației să jure în fața lui Dumnezeu și a jertfei sfinte făcute de cei doi martiri ai legiunii, „Să rup din mine bucuriile pământeste//Să mă smulg din dragostea omenească//Și pentru Invierea neamului meu//In orice clipă// Să stau gata de moarte” (Codreanu, 1937, p. 115). Aderarea prin jurământ în Legiune presupunea intrarea în „școala permanențelor eroice”, cea care formează „omul virtuților cardinale: erou, preot, ascet, corectitudine, ostaș” (Marin, 1977, p. 39). Această educație eroică nu se însușește pe băncile școlii publice de stat, ci în cuiburile și taberele de muncă legionare. Virtuțile presupuse de morala legionară nu se deprinde din cărți, ci trudind la construirea noii României. Omul legionar care absolvă școala eroică a muncii și sacrificiului întru neam este „realizarea tipului faustin în sensul spenglerian al cuvântului. [...] Omul cu orizonturi nelimitate, intolerant cu sine și cu alții, omul care practică voința stăpânilor, cum ar spune Nietzsche, oamenii voinței de putere” (Marin, 1977, p. 47). Și Codreanu tânjea să făurească din tinerii legionari „*oameni de voință*”, să transforme omul slab și învins într-un

„învingător”, „neaplecat și neînduplecat” (Codreanu, 1936, p. 338). Metoda de călire a caracterului și de îndârjire a acelei voințe de fier era educația militară prin marșuri lungi, „executate prin ploaie, vânt, căldură tropicală sau noroaie și în cadență și aliniere, cu ore întregi de interdicție a vorbirii” (ibidem). La capătul acestor marșuri extenuante, tinerii nu mai erau „simplici oameni”, „ci oameni transformați în *forțe omenești*”. Truda fizică în taberele de muncă, conjugată cu disciplina militară dezvoltată prin marșuri asigură educația eroică pentru „transformarea omului în *putere omenească*” (Codreanu, 1936, p. 243). Școala legionară este școala românismului eroic, în care, pe lângă educația creștină, națională, socială, fizică și cea sanitară, se învață „educația faptei creatoare” și *educația jertfei* (Codreanu, 1937, p. 25). *România cea nouă* nu poate fi construită decât prin muncă, sudoare și suferință. Din aceste motive, școala legionară este, inevitabil, o „școală a suferinței”, pe care legionarii însă trebuie să o primească cu drag, conștienți fiind de faptul că victoria finală nu este posibilă decât prin sacrificii. Legionar adevărat se poate considera doar cel ce va străbate valea plângerii, urcând *muntele suferinței*, trecând apoi prin *pădurea cu fiare sălbatice*, pentru a se deșteleni ulterior din *mlaștina desnădejdiei*. Doar luându-și aceste examene ale *durerii, bărbăției și credinței*, individul își probează prin fapte identitatea legionară. Legionarismul este, înainte de toate, o „școală *spirituală*, în care dacă *va intra un om*, la celălalt capăt va trebui să iasă *un erou*” (Codreanu, 1937, p. 58). Omul nou înfiripat în școala spirituală a legionarismului este tipul uman prin excelență eroic. El este *eroul războinic*, capabil să-și impune voința prin luptă, *eroul social*, adept al principiilor de justiție socială, precum și *eroul al muncii*, demiurgul prin trudă a țării sale (Codreanu, 1937, pp. 57-58). Una din cele șase legi fundamentale ale cuibului surprinde, într-o formulă concentrată, funcția metamorfotică a educației legionare, a cărei finalitate este crearea omului nou în ipostaza sa eroică. „Legea educației: trebuie să devii *altul*. Un erou” (Codreanu, 1937, p. 4). Un erou de asemenea *moral*, obsedat de idealul curățeniei sufletești pe care îl urmărește frenetic, corectându-și permanent defectele pe care și le diagnostichează în urma unor dure examene de conștiință pe care și le auto-administrează metodic. El nu este un erou moral în sensul monastic, un ascet care se luptă cu proprii lui demoni izolându-se de lumea exterioară. Eroul legionar „nu se epuizează în luptele interioare de conștiință, ci îmbrățișează și spațiile vaste ale colectivității naționale” (Sima, 1949, p. 18). Câmpul său moral nu se rezumă doar la conștiința sa personal-subiectivă, ci înglobează întreaga conștiință națională pe care este dator să o purifice după „modelul viu din sufletul său”. După ce s-a curățit sufletește, eroul legionar este îndatorat moral față de neamul său să porceadă la curățirea zgurei depusă pe sufletului național. Ca *eroul al neamului*, omul legionar revoluționat spiritual este dator să „creeze o altă ordine socială care să corespundă mai bine cerințelor lui interioare” (ibidem).

Omul nou legionar, zidit textual ca arhetip al perfecțiunii umane de către demiurgii săi în scrieri doctrinare și diverse luări de poziție gazetărești, nu a rămas pierdut în vaguitatea abstracțiilor teoretice. Dimpotrivă, idealul utopic al omului legionar a fost întrupat în triada elitistă a mișcării. Codreanu, Moța și Marin, trinitatea corifeică a legionarismului, au fost tustrei instituți ca *exempla* – personalități exemplare, modele umane, viețile și morțile lor constituind pilde legionare demne de urmat. Niciunul însă, luat singular, nu atinge perfecțiunea legionară întrupată uman. Idealul antropologic al omului nou legionar, așa cum reiese din scrierile artizanilor mișcării, ar fi o combinație între *viața* plină de abnegație și

sacrificii lumești a Căpitanului și *moartea* voluntar-martirică a cuplului Moța-Marin. Dacă e să credim interpretarea exprimată de Nae Ionescu – doctrinarul din umbră al mișcării legionare – în prefața volumului *Crez de generație*, cei doi martiri ai legionarismului au murit diferit. „Ion Moța s’a dus să moară. Coborîse adânc în el încredințarea că mântuirea neamului nostru are nevoie de jertfa patetică a ființei lui trupești; și a plecat într-o transfigurată hotărîre; nu ca să lupte; nu ca să învingă luptînd; ci pentru ca, cu moartea lui, să calce moartea noastră” (Ionescu, 1977, p. xii) [1937]. Marin, în schimb, „se putea însă să nu moară. El s-a dus acolo ca să stea în fața dușmanului credințelor lui [anume, bolșevismul, care în ochii legionarilor era expresia interesului iudaic]. [...] Principalul nu era moartea lui sau scăparea dela moarte, – ci depunerea unei mărturii pentru credința lui, *cu orice preț*” (ibidem, p. xiii). E greu de spus care dintre cele două moduri de a muri (moartea înadins martirică a lui Moța ori jertfa ca preț al voinței legionare de izbândă a lui Marin) încarnează mai fidel idealul martiric legionar. Cert este că ambii au primit de bună voie „cununa morții” despre care vorbea Codreanu (1937, p. 441), cuprinși fiind de ceea ce am putea numi *extatica martirajului eroic*. Trăind și murind în deplină conformitate cu această doctrină a „ultranaționalismului thanatic” impregnată de mistica învingerii morții prin moarte, Moța și Marin și-au dat măsura fanatismului lor legionar prin jertfa de sine pe care au făcut-o. Imediat după moartea lor, Codreanu le-a organizat o procesiune funerară la care au luat parte sute de mii de oameni din toată țara. Trenul funerar care aducea corpurile răpuse de gloanțe ale celor doi a oprit prin numeroase stații feroviare din toate regiunile istorice ale României, unde preoți ortodocși țineau ceremonii religioase la care luau parte și oficialitățile orașelor. Îngropați la Casa Verde – sediul mișcării legionare din București –, pe locul mormintelor lor a fost construit un mausoleu. Toată această liturghie politică funerară revelează faptul că Moța și Marin au fost canonizați ca mucenici ai legionarismului. Instituți ca încarnări umane concrete ale idealului antropologic legionar, Moța și Marin au stat ca exemplu pentru Românul Eroic. Omul nou legionar, dându-și măsura eroismului său în disponibilitatea sa jertfică, trebuia să devină, ca și eroii mucenici Marin și Moța, „maestru al morții” (Totok, 2010). Absolvind școala spirituală a legiunii, având ca model exemplele martirice a celor doi maestri ai morții, omul nou trebuia să stăpânească arta legionară a eroismului sacrificial.

Aranjând datele pe coordonatele grilei noastre de analiză, reiese că *finalitatea* urmărită de programul politic de demiurgie antropologică derulat de legionarism a fost zămislirea Românului Eroic ca maestru al morții. *Agenții* însărcinați de galvanizarea acestei metamorfoze umane erau șefii de cuib – inițiații în cultul legionar –, cărora Codreanu le-a precizat instrucțiuni specifice în *Cărticica* pe care a scris-o în acest sens. *Obiectele* acțiunii metamorfotice erau românii care, în mod voluntar, se mărturiseau în crezul legionar prin depunerea jurământului. În contrast cu partidele politice care, pătrunse de spiritul politicianist pe care legionarii îl disprețuiau în mod visceral, își momeau partizanii cu promisiuni materiale, Garda de Fier s-a ferit de prozelitism activ, preferând să îi atragă doar pe cei care își descopereau lăuntric vocația martirică reclamată de apartenența la mișcare. De aici caracterul sectar, pur voluntarist al Gărzii. *Mijlocul* transformator folosit de Legiune în făurirea Românului Eroic a fost pedagogia martirică a faptei. Iar *creuzetele* acestei transformări erau cuibul și tabăra de muncă. În aceste școli ale omului nou, românul va suferi revoluția sufletească legionară. Odată transfigurat lăuntric, omul legionar va deveni purtătorul

uman al României cea nouă, pe care, prin munca și faptele sale eroice, o va aduce în ființă. „La capătul acestei școli [legionare a eroismului martiric] stă o Românie nouă și învierea mult așteptată a acestui neam românesc, scopul tuturor eforturilor, durerilor și jertfelor pe care le facem” (Codreanu, 1936, p. 298). Doar cu oameni noi, care să clădească o Românie nouă renăscută moral, va putea fi posibilă împlinirea profeției mesianice a lui Codreanu, pentru care salvarea neamului depindea de „împăcarea României cu Dumnezeu” (Eliade, 1990, p. 135) [1935].

Punem capăt aici acestei survolări de la mare înălțime a succesiunii programelor politice de demiurgie antropologică ce și-au trasat, toate, ca țel, replămădirea fapturii românești într-un *Om Nou*. Două sunt secvențele arhetipale în care a evoluat idealul antropologic al Noului Român. Trăgându-și izvoarele din emergența naționalismului românesc ce și-a făcut apariția pe scena politică autohtonă în ideologia pașoptistă, prima întruchipare a omului nou s-a precipitat spre *fin de siècle* în formula *Românului Național*, al cărui scop existențial a fost definit ca fiind ființarea-întru-neam. Aceasta conținea în sine sămânța a ceea ce avea să încolțească, în perioada interbelică, sub forma *Românului Eroic*, al cărui atribut definitoriu era angajamentul său total de a ființa-sacrificial-întru-moarte-și-pentru-învierea-neamului. Valoarea sa cardinală a fost eroismul martiric, jertfa fiind postulată ca măsură a românității sale. Fără îndoială că proiectul prometeic de transformare socială urmărit de Partidul comunist după răsturnarea regimului monarhic din 30 decembrie 1947 a fost însoțit de eforturi subiacente pe plan antropologic vizând făurirea „omului nou socialist”. Doar că experimentul antropologic comunist, întins pe durata a aproape o jumătate de secol, nu poate fi tratat satisfăcător în epilogul acestui studiu. El merită o scrutare analitică *sui generis*, motiv pentru ne vom opri în pragul unei astfel de examinări. Cert este că toate programele politice ce țintesc la țelul utopic al creării *Omului Nou* sunt sortite eșecului. Natura umană, deși modelabilă într-o oarecare măsură, se arată recalcitrantă față de proiectele ce mizează pe renovarea sa radicală. În isprăvirea analizei de față, nu găsim o altă modalitate mai potrivită de a ne exprima scepticismul față de străduințele demiurgice de renovare a naturii umane decât invocând metafora kantiană a „lemnului strâmb al omenirii din care n-a fost făcut vreodată un lucru drept” (Berlin, 2012, p. 246). Nici măcar rindeaua celor mai ambițioase regimuri totalitare nu a putut infirma acest postulat antropologic.

BIBLIOGRAFIE:

- Balibar, E. (1996). *The Nation Form: History and Ideology*. În G. Eley și R.G. Suny (Eds.). *Becoming National: A Reader* (pp. 132-150), Oxford și New York: Oxford University Press.
- Bărnăuțiu, S. (1870). *Pedagogi'a*. Iasi: Tipariulu Tribunei Române.
- Berlin, I. (2012). *Puterea ideilor*. București: Humanitas.
- Cheng, Y. (2009). *Creating the "New Man": From Enlightenment Ideals to Socialist Realities*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Codreanu, C.Z. (1936). *Pentru Legionari*. Vol. I. Ediția a II-a. Sibiu: Editura „Totul pentru Țară”. Tipografia ziarului „Universul”.

- [Codreanu, C.Z.]. (1937). *Cărticica șefului de cuib*. Ediția a V-a cu modificări. Sine nomine [s.n.], Sine loco [s.l.]. [fără autor pe copertă ori pe pagina de titlu].
- Durkheim, É. (1980). *Educație și sociologice*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
- Eliade, M. (1990). Popor fara misiune?!... În *Profetism românesc. Vol. 2: România în eternitate* (pp. 135-138). București: Roza Vânturilor. Text publicat original în *Vremea*, an VIII, nr. 416, 1 decembrie 1935.
- Griffin, R. (1991). *The Nature of Fascism*. Londra și New York: Routledge.
- Ionescu, N. (1977). Prefață. În V. Marin, *Crez de generație* (pp. ix-xiii), München: Colecția Europa.
- Marin, V. (1977). *Crez de generație*. München: Colecția Europa, Reimprimare a Ediției a II-a, București: Tipografia „Bucovina” I.E. Toronțiu, 1937.
- Melidon, R.G. (1874). *Manualul învățetorului sau Elemente de pedagogie practica în usul școlilor populare*. București: Tip. Naționala, ant. C. N. Rădulescu.
- Michailescu, Ș.C. (1888). *Incercari critice asupra învățământului nostru primar. Studii didactic și sociologic*. Edițiunea a doua. București: Editura Librăriei Carol Müller.
- Moța, I. (1936). *Cranii de lemn. Articole 1922-1936*. Sibiu: Editura „Totul pentru Țară”, Tipografia Vestemian.
- Ramirez, F.O. și Boli, J. (1987). The Political Construction of Mass Schooling: European Origins and Worldwide Institutionalization. *Sociology of Education*, 60(1), 2-17.
- Reisner, E.D. (1922). *Nationalism and Education since 1789. A Social and Political History of Modern Education*. New York: The Macmillan Company.
- Sima, H. (1949). *Omul nou: elemente de doctrină legionară*. [s.n.], [s.l.], exemplarul cu nr. 221 din colecția Bibliotecii Centrale a Universității Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca.
- Sima, H. (2005). *Doctrina Legionară*. Constanța: Metafora.
- Totok, W. (2010). Maeștrii morții. Despre încercarea de reînviere a cultului lui Moța și al lui Marin. În L. Rotman (Coord). *Noi perspective în istoriografia evreilor din România* (pp. 255-269). București: Editura Hasefer.
- Weber, E. (1976). *Peasants into Frenchmen: The Modernization of Rural France, 1870-1914*. Stanford: Stanford University Press.